

DATABÁZE RUKOPISŮ A KODIKOLOGICKÉ LITERATURY

ZÁKLADNÍ INFORMACE O STRUKTUŘE A OBSAHU¹

S prudkým rozvojem a zvýšením dostupnosti výpočetní techniky v 90. letech 20. století se díky databázovým systémům otevřely nové možnosti utřídit, dlouhodobě uchovat a zpřístupnit velké množství kodikologických a bibliografických údajů k literárním rukopisům ve fondech paměťových institucí v České republice a bohemikálním rukopisům v zahraničí, které od druhé poloviny 20. století shromažďovali pracovníci Oddělení pro soupis a studium rukopisů Masarykova ústavu a Archivu AV ČR. Pro tyto potřeby byl v roce 2005 pořízen a funkčně rozvinut databázový produkt - knihovní systém Clavius SQL (metadatové schéma UNIMARC) od firmy Lanius (www.lanius.cz), který umožnil doplnění a přizpůsobení databáze potřebám katalogizace rukopisů podle Zásad popisu rukopisů.²

Základem jsou tři vzájemně propojené databáze – **databáze rukopisů**, **databáze kodikologické literatury** a **databáze institucí** spravujících rukopisné fondy.

Jelikož databáze zahrnuje rukopisy z různých institucí, kde jsou uloženy v různých sbírkách, bylo pro jedinečnou identifikaci jednotlivých rukopisů nutné přistoupit k zavedení sigel, které předcházejí vlastní signaturu rukopisu. V případě knihoven se jedná o knihovní sigly podle Centrálního adresáře knihoven a informačních institucí v ČR,³ v případě muzeí o kód sbírky a podsbírký podle Centrální evidence sbírek muzejní povahy,⁴ u archivů o číslo archivu a číslo fondu podle Programu pro Evidence Archivu (PEvA).⁵ U zámeckých knihoven⁶ i církevních knihoven (zejména farních, které nejsou označeny knihovní siglou) jsme přistoupili k vytvoření vlastních sigel, které obsahují část názvu lokality a zkratku typu knihovny. Signatury rukopisů v zahraničních sbírkách začínají siglou

ve formátu I-značka země-název lokality bez interpunkce_zkratka názvu instituce/ (např. I-AT-Wien_ONB/). Jedinečná signatura rukopisu a sigly sbírek a fondů slouží k propojení všech částí databáze. Seznam všech sigel institucí je zpřístupněn na webových stránkách Masarykova ústavu a Archivu AV ČR⁷, sigly je možné rovněž dohledat v přidružené databázi institucí a fondů.

Množství údajů o jednotlivých rukopisech není u všech vložených popisů **v databázi rukopisů** stejné. Některé rukopisy jsou prozatím zapsány pouze na základním stupni - název, datace atp., zatímco u jiných existuje popis výtvarné výzdoby nebo již podrobný katalogizační záznam. Stupeň zpracování je vyznačen v úvodu popisu každého rukopisu. V databázi jako digitální formě zpřístupnění generálního katalogu rukopisů jsou postupně evidovány jak podrobně zpracované rukopisy, tak rukopisy pouze se základním popisem, kde se předpokládá až pozdější podrobný průzkum, ale jejich základní zápis do databáze umožňuje připojit související literaturu a doplňovat nejnovější bibliografii. K jednotlivým rukopisům jsou rovněž vkládány permanentní odkazy do databází obsahujících digitalizáty těchto rukopisů, případně odkazy na další webové stránky, které o rukopisech pojednávají.

Druhá databáze – **databáze bibliografie** – obsahuje bibliografii literatury týkající se kodikologie obecně, rukopisných sbírek nebo konkrétních rukopisů v českých sbírkách a bohemikálních rukopisů ve sbírkách v zahraničí. Do databáze byly převedeny všechny položky z České literatury kodikologické, která vychází jako příloha Studií o rukopisech od roku 1963 a postupně se sem zadávají i údaje retrospektivní bibliografie, která byla vytvářena v rámci činnosti rukopisného oddělení v minulých obdobích.⁸ Další položky se přidávají při katalogizaci jednotlivých rukopisů, se kterými jsou vzájemně propojené. Literaturu ke konkrétnímu rukopisu lze vyhledat po zadání signatury rukopisu včetně sigly do vyhledávacího pole Signatura.

Nejnovější část databáze představuje **databáze institucí a fondů**, ve kterých se nacházejí rukopisy. Již od šedesátých let 20. století bylo důležitým krokem při zpracování rukopisného bohatství v České republice vyhledávání a základní evidence rukopisných souborů v různých paměťových institucích. Výsledkem byly čtyři svazky Průvodce pro rukopisných fondch, které vyšly od roku 1995 do roku 2004.⁹ Aktualizované údaje byly ve zjednodušené podobě vydány v roce 2011 v anglickém jazyce a určeny zejména pro zahraniční badatele.¹⁰ Databáze institucí a fondů vychází z těchto podkladů, ale na rozdíl od tištěných průvodců je možné podle potřeby tyto údaje aktualizovat a doplňovat nové edice, literaturu nebo odkazy webové stránky jednotlivých institucí a další elektronická média.¹¹

V případě **institucí** je s výhodou použito korporativního autoritativního záznamu z Národní knihovny ČR, který je doplněn o siglu, relevantní údaje týkající se historie instituce a je zde zejména uveden výčet fondů, ve kterých jsou obsažené rukopisy (u archivů jednotlivé archivní fondy, u muzeí konkrétní sbírka, nebo knihovna atp.).

Tyto **fondy a sbírky** jsou samostatnými databázovými položkami, které jsou vzájemnými odkazy propojené s institucemi, které zde figurují ve funkci vlastníka nebo správce fondu. K fondům a sbírkám se vkládají údaje o historii a vzniku kolekce, je zde jejich krátká charakteristika a případně je zde upozorněno na nejvýznamnější rukopisy. U každého fondu je uvedena sigla, pomocí které (po doplnění konkrétní signatury za lomítko) pak lze vyhledávat v databázích rukopisů a bibliografie. Údaje o vlastníkovi, správci a sbírce či fondu, ve kterém se teď rukopis nachází, se objevují s přímým propojením rovněž u konkrétních rukopisů. Samozřejmostí je opět propojení s databází bibliografickou.

Databáze obsahuje výstupy z nové katalogizace rukopisů, převody starších tištěných katalogů rukopisných sbírek (jejich seznam s komentářem viz webové stránky se vstupem do databáze), retrospektivní i recentní bibliografii k rukopisům a kodikologii obecně a jednotlivá aktualizovaná a rozšířená hesla z Průvodců po rukopisných fondech (archivy, muzea, zámecké knihovny, centrální knihovny).

Údaje je možné vyhledávat buď v celé databázi, nebo jenom v částech - rukopisy, bibliografie nebo instituce a fondy. Vyhledané rukopisy se zobrazí ve formě katalogizačního záznamu, který má u rukopisů podobu položky ze standardního tištěného katalogu rukopisů. U literatury (nutno přepnout) a institucí se zobrazí katalogizační lístek v návěštové podobě.

Databáze je možné prohledávat rovněž na webových stránkách [Knihověda.cz - Portál k dějinám české knižní kultury do roku 1800](http://www.knihoveda.cz)

¹ O databázi rukopisů viz Martina Hrdinová, *Databáze rukopisů a bibliografie kodikologické literatury*. Studie o rukopisech 2018, roč. 48, s. 185-191.

² Jiří Pražák – František Hoffmann – Jiří Kejř – Irena Zachová, *Zásady popisu rukopisů*, SNM, řada C – 128, 1983, s. 49–95.

³ Webové stránky Národní knihovny ČR. Dostupné z [www: <https://aleph.nkp.cz/F/5M3CBTFJKY81FIKDS51MSFV32QEBNLG59UKB1ALXDPCDL64C2-12312?func=file&file_name=find-b&local_base=ADR>](http://www.aleph.nkp.cz/F/5M3CBTFJKY81FIKDS51MSFV32QEBNLG59UKB1ALXDPCDL64C2-12312?func=file&file_name=find-b&local_base=ADR) [citováno 6. 8. 2018].

⁴ Webové stránky Ministerstva kultury ČR. Dostupné z [www: <http://www.cesonline.cz/arl-ces/cs/ces-uvod/>](http://www.cesonline.cz/arl-ces/cs/ces-uvod/) [citováno 6. 8. 2018].

⁵ Databáze PEVA je přístupná pouze pro pracovníky archivů. Čísla jednotek Národního archivního dědictví (NAD – tj. jednotlivé fondy spravované archivy) jsou přístupné přes internetový portál Badatelna. Dostupné z [www: <www.badatelna.eu>](http://www.badatelna.eu) [citováno 6. 8. 2018].

⁶ Zámecké knihovny, tj. historické knihovní fondy ve správě Národního památkového ústavu, prošly v minulém období novým odborným zpracováním, kdy byly právě z důvodu elektronické evidence jednotlivým knihovnám a jejich částem přiřazeny jedinečné identifikátory knihovních fondů a objektu. Pavel Hájek, *Metodika naplňování systému Tritius - zámecké knihovny*, 2012, [online], s. 55-57. Dostupné z [www: <http://iispp.npu.cz/mis_public/documentDetail.htm?id=415139>](http://iispp.npu.cz/mis_public/documentDetail.htm?id=415139) [citováno 6. 8. 2018].

⁷ Dostupné z [www: <https://www.mua.cas.cz/databaze-rukopisu-a-bibliografie-kodikologicke-literatury-400>](https://www.mua.cas.cz/databaze-rukopisu-a-bibliografie-kodikologicke-literatury-400) [citováno 6. 8. 2018].

⁸ Např. s podporou programu Strategie AV21 Akademie věd ČR mohla být vložena retrospektivní bibliografie k bohemikálním rukopisům v Rakousku a Německu. Ve spolupráci s Národní knihovnou ČR byly doplněny bibliografické záznamy týkající se rukopisů z jejich historických fondů.

⁹ Marie Tošnerová (ed.), *Průvodce po rukopisných fondech v České republice*. Díl I. Rukopisné fondy zámeckých, hradních a palácových knihoven; Díl II. Rukopisné fondy archivů v České republice; Díl III. Rukopisné fondy muzeí a galerií v České republice; Díl IV. Rukopisné fondy centrálních a církevních knihoven České republiky. Praha 1995-2004.

¹⁰ Pavel Brodský – Marta Hradilová – Martina Hrdinová – Stanislav Petr – Martina Šumová – Marie Tošnerová, *Guide to Manuscript Collections in the Czech Republic*. Praha 2011, 633 s.

¹¹ Tato část databáze byla připravena v rámci Programu na podporu aplikovaného výzkumu a experimentálního vývoje národní a kulturní identity na léta 2016 až 2022 (NAKI II), projektu Knihověda. Portál k dějinám české knižní kultury do roku 1800.